

V spolupráci

SMD – Expozícia 100 rokov dizajnu / Slovensko 1918 – 2018

SLOVENSKÉ
CENTRUM
DIZAJNU

S láskavou podporou

sappi

EUROPAPIER

Tlač seriálu Dizajn:Cre:Um 1/2023 je realizovaná na papieri Garda Gloss Art 130g od spoločnosti Europapier Slovensko, s.r.o.

Slovenské múzeum dizajnu (SMD) ako zbierkotvorná inštitúcia bolo oficiálne zriadené ako súčasť Slovenského centra dizajnu 31. decembra 2013 a od 18. augusta 2014 je zapísané aj v Registri múzeí a galérií SR.

Jeho zatiaľ prvá stála expozícia s názvom 100 rokov dizajnu / Slovensko 1918 - 2018 bola otvorená v júni roku 2018 v podkroví sídla SMD v budove bývalých Hurbanových kasární na Kollárovom námestí v Bratislave. Ide o prvú výstavnú prehliadku histórie slovenského dizajnu, ktorá je výsledkom niekoľkoročnej vedecko-výskumnej a zbierkotvornej činnosti kurátoriek a kurátorov SMD (K. Hubová, S. Janišová, L. Longauer, G. Ondrišáková, A. Pekárová, M. Rišková, M. Schmidt, Z. Šidlíková). Autormi architektonického riešenia výstavy sú Pavol Choma a Martin Kubina.

Dve hlavné línie expozície tvorí produktový a komunikačný dizajn. Produktový dizajn je na výstave predstavený podľa siedmich nosných tém (Geometria, Móda v čase, Pod prúdom, Proces a experiment, Od ihly po obchod, Ako sa sedelo a Hravé detstvo) a následne podľa materiálov, z ktorých sú diela vyrobené (Drevo, Plasty, Sklo, Textil, Keramika a porcelán, Kov a Kombinované materiály).

Stredom expozície vedie tzv. ulička komunikačného dizajnu (alebo inak povedané: grafického dizajnu či vizuálnej komunikácie), kde sú prezentované jej jednotlivé oblasti (Písmo, Identita, Knižný dizajn a ilustrácia, Komunikácia a multimédiá, Komunikácia v priestore a Plagát).

2

Obálka

Jozef Havlík Horské slnká - Infražiarice
Mikrolux, 1966/ UVIR, 1978 / SIRIUS,
1980

- 2 Hurbanove kasárne, Bratislava
- 3 Časť expozície - Od ihly po obchod
- 4 Časť expozície - Plagát
- 5 Časť expozície - Hravé detstvo

3
4
5

Produktový dizajn

Na začiatku každej tvorivej činnosti je vždy geometria, ktorá definuje základné tvarové riešenie, poskytuje možnosti i limity finálneho produktu. V úvodnej časti expozície sú diela, v ktorých najčitateľnejšie vidno vplyv geometrie – základných tvarov ako je štvorec, kruh, trojuholník.

Mnohí dizajnéri pri navrhovaní radi experimentujú s tvarmi, materiálmi či farbami. Priblíženie procesu tvorby a prezentácia výsledkov experimentu v dizajne odкрýva buď príbeh vzniku výrobku cez model a prototyp, alebo predstavuje finálny produkt, ktorý ukazuje iný pohľad na dizajn v období svojho vzniku.

Sekcia Pod prúdom predstavuje elektrické výrobky s vlastným dizajnom, ktorých rozmach nastal na území Slovenska až po 2. svetovej vojne. V roku 1946 vznikla Tesla, n. p., Bratislava, kde sa vyrábali najmä rádiá, televízory, osobné počítače či telefónne prístroje. Elektrosvit, n.p., Nové Zámky začal v roku 1950 s výrobou svietidiel a v roku 1953 rozbehol výrobu absorpčných chladničiek. Elektrovýroba sa rozbehla aj v Kovosmalte Trnava, Tatrasmalte Pohorelá, Chirane Stará Turá, Pokroku Žilina a mnohých ďalších.

Prvým priemyselne vyrábaným plastom sa stal bakelit – termoset (reaktoplast), ktoré-

ho vlastnosti umožnili jednoduchú a lacnú výrobu v ľubovoľných tvaroch. V roku 1918 kúpil bratislavský závod Gummon licenciu na produkciu bakelitu podľa patentov profesora Backerlanda od Bakelit Gesellschaft Berlín. Špeciálnu receptúru nazvali Futurit a všetky výlisky mali svoje číslo a rovnomerný nápis. Z Futuritu sa lisovali výrobky od izolantov, reklamných predmetov, rádioskriniek až po svietidlá. Po znárodnení továrne sa výroba svietidiel v roku 1950 presunula do novovzniknutého národného podniku Elektrosvit Nové Zámky. Dnes bežné plasty (termoplasty) sa vyrábali vo výrobnom družstve Kvetá Nová Baňa a Združená výroba Michalovce. Pestrosť tejto výroby dokumentuje široká paleta vystavených diel.

Časť výstavy o kovoch sa zameriava na výrobu jednotlivých podnikov a ich dizajnérov. Významnými producentmi smaltovaného riadu a neskôr aj kovových sporákov, plechových sudov a váh boli na území dnešného Slovenska podniky Tatrasmalt (neskôr Tatramat), Sandrik, Slovenská armatúrka Myjava a Kovosmalt Trnava, ktoré vznikli po znárodnení po roku 1948 na základe svojich predchodcov.

6
7
8

- 6 Jindřich Šafařík Moped JAWA 207/300, 1981
- 7 Igor Didov Izolačné fľaše pre deti, 1958
- 8 Plechové autíčka Tatrasmalt Pohorelá, 1966-1970
- 9 Juraj Mihalík Šálka a cukornička zo série Kresba, 1994
- 10 Miloš Balgavý Vázy, 1960
- 11 Eva Trachtová Misy 1965

9 10 11

12 Viktor Holeščák Holubár Stolička, 1958 - 1962

13 Ondrej Čverha Prototyp stoličky Šikmo, 1987

14 Viliam Chlebo Kreslo T2403, 1980

15 Askold Žáčko Nápojová súprava Jabĺčko, 1993

16 Jozef Staník Nápojová súprava Zlatá Zuzana, 1956

17 Patrik Illo Sada pohárov z kolekcie Róztancovaná/Cassiopea, 2010-2015

Drevo je materiál so špecifickými vlastnosťami – akustickými, optickými i haptickými – a pre svoju dostupnosť sa stalo mimoriadne dôležitým v ľudovom remesle. Prezentované diela posunuli tradičné remeslo k súčasnému dizajnu. Vtedy to boli výtvarníci a umelci, dnes sú to dizajnéri, ktorí využívajú tradičné postupy, ale čoraz častejšie ich spájajú s modernými technológiami, navrhujú a sami realizujú solitéry pre interiér, stolovacie prvky, hračky či svetidlá.

Základ zbierok SMD tvorí veľká kolekcia stoličiek z národného podniku Tatra nábytok Pravenec, kde sa vyrábali ohýbané stoličky, klasické aj redizajnované, sériovo vyrábané stoličky, aj mnoho dizajnerských unikátov zo šesťdesiatych až osemdesiatych rokov. Časť výstavy s názvom Ako sa sedelo predstavuje výber týchto stoličiek doplnený o ďalšie významné kusy, napríklad kreslo od Viliama Chleba pre Kodretu Myjava, polokreslo od Vojtecha Vilhana pre administratívnu budovu MK SR, či autorské prototypy – kreslo od Júlie Kunovskej či taburetka od Dany Mušecovej. História

12 13 14

sedenia je doplnená o súčasných výrobcov, ako napríklad Brik, Domark a Javorina.

Téma hravé detstvo prezentuje dva rôzne prístupy pri výrobe hračky: sériovú výrobu v rôznych materiáloch a autorskú produkciu, kde prevažuje práca s drevom. Základy dizajnu drevenej hračky položili v päťdesiatych rokoch dizajnéri Václav Kautman a Vladimír Kompánek. Neskôr nadviazali Marián Huba, Karol Krčmár a Tibor Uhrín, ktorý je autorom novodobej, sériovo vyrábanej drevenej stavebnice Gringo. Prvé sériovo vyrábané hračky – plechové formičky a detské vedierka – začal vyrábať podnik Tatrasmalt Pohorelá. Tam sa v roku 1955 do výroby dostali aj prvé mechanické hračky. V roku 1963 sa vo výrobnom družstve Mlad' Handlová začali sériovo vyrábať plyšové hračky, až do ukončenia činnosti podniku v roku 2007.

Zbierka skla SMD dokumentuje produkciu sklárni na území Slovenska od začiatku 20. storočia (už zaniknuté sklárne v Katarínskej Hute, Málinci a Zlatne), aj individuálnu tvorbu dizajnérov a sklárskych výtvarníkov. Bohatú tradíciu má dodnes

15

16

17

skláreň Rona v Lednických Rovniach. Od svojho založenia v roku 1892 sa vždy orientovala na moderné technológie výroby a v súčasnosti je špičkovým producentom strojovo vyrábaného aj ručne fúkaného skla s najvyššou kvalitou.

Slovenská produkcia keramiky a porcelánu je naopak zastúpená najmä dielami autorskej produkcie, ktorá vznikala v súkromných ateliéroch slovenských keramikov a keramičiek. Aj priemyselná výroba keramiky a porcelánu mala na území Slovenska svoje zastúpenie, zahŕňala však skôr výrobu kachliarskej, tehliarskej, stavebnej a sanitárnej keramiky a technického porcelánu. Výber prác vytvára obraz o rôznych spôsoboch narábania s keramičnými materiálmi naprieč desaťročiami, tvoriac tak predstavu o trendoch, ale aj dobových spoločenských názoroch.

Zbierka textilu SMD a téma Móda v čase nám ukazuje, ako sa spolu so zmenami životného štýlu a nových technológií v módnom priemysle od začiatku 20. storočia až do súčasnosti menila móda pre dámy aj pány na základe etických, spoločenských aj estetických hodnôt a potrieb. Časť výstavy Od ihly po obchod sleduje proces vzniku, propagácie a predaja odevných výrobkov – od domáceho šitia, cez šitie na zákazku v krajičírskych salónoch, sériový odev až po priemyselne vyrábanú konfekciu.

18
19
20

Komunikačný dizajn

Písmo je základným nástrojom komunikácie, pričom si málokedy uvedomujeme komplexnosť špecializovanej disciplíny, akou je tvorba písma. Ukážky písma pre detské lepoprelo, písmo Nara, či výskum digitalizovaného písma na Slovensku sú doplnené o rôzne formy typografie, ktoré sa vyskytujú v celej expozícii komunikačného dizajnu — v knižnom dizajne i plagáte alebo v tvorbe identity.

Chápanie vizuálnej identity sa počas 20. storočia vyvinulo od vytvorenia značky alebo loga k sofistikovanému súboru jednotlivých prvkov (logo, písmo, farebnosť) a jeho použitiu v kontexte prezentácie — administratíva, publikácie, informačný systém priestorov či webová stránka. Jednotný systém použitia prvkov má jasne komunikovať hodnoty a filozofiu firmy, inštitúcie, akcie, produktu, mesta či dokonca štátu.

Knižný dizajn a ilustrácia tvoria základ zbierky komunikačného dizajnu SMD. V prvej

- 18 Kolekcia celobakelitových svietidiel, 1930 - 1960
- 19 Jaroslav Kotas Telefón 3FP121 01, 1970
- 20 Ján Vikrut Rádioprijímač Tesla Euridika II 441 A-3, 1977
- 21 Václav Kautman Drevené hračky z kolekcie Zo ZOO, 1960
- 22 Igor Didov Rádioprijímač Tesla Talisman 308U, 1954

- 23 Ondrej Gavalda Interaktívny objekt Face to Face, 2011
- 24 Michaela Bednárová-PUOJD Textilná metráž, 2012-2017
- 25 Žakárová tkanina ÚLUV pre Krásnu jizbu, 1960-1970
- 26 Lenka Sršňová, Ondrej Jób Textilná metráž, 2017

polovici 20. storočia boli u nás najväčšími vydavateľmi kníh Matica slovenská a niekoľko malých súkromných vydavateľov, s ktorými na grafickej úprave kníh a publikácií spolupracovali mnohí významní slovenskí i českí výtvarníci. Od tridsiatych rokov 20. storočia sa postupne etablovala farebná tlač a spolu s ňou sa prirodzene rozvíjala aj slovenská ilustrácia a karikatúra. Po roku 1948 prešla vydavateľská činnosť zo súkromnej do štátnej sféry. Vznikli veľké knižné vydavateľstvá, napríklad Tatran, Smena, Slovenský spisovateľ či Mladé letá. Rozvoj súkromného podnikania a digitálnych technológií po roku 1989 spôsobil rozšírenie možností knižnej produkcie.

Multimédiá a špeciálne digitálne médiá sú prirodzenou súčasťou našej každodennej skúsenosti. Tvorba mnohých multimediálnych objektov či diel digitálneho charakteru patrí z hľadiska ich základnej funkcie do domény komunikačného dizajnu — animované reklamné spoty, dizajn webových stránok alebo televízna grafika.

Tvorba multimédií je zároveň aj samostatnou disciplínou (alebo skôr súborom mnohých špecializovaných disciplín), ktorá sa vyčleňuje z tradičných oblastí tvorby a venuje sa vývoju digitálnych aplikácií, hier, užívateľských rozhraní, ovládacích systémov. SMD sa od svojho vzniku pripravuje aj na zbieranie multimediálnych objektov vo všetkých fázach ich existencie. Uchováva artefakty z preddigitálnej éry (originálne predlohy pre televíznu grafiku), dokumentáciu projektov s perspektívou budúceho nadobudnutia do zbierok (LokBook), ale aj diela, ako animované spoty Ové Pictures.

Verejný priestor má množstvo funkcií, ktoré treba efektívne a kreatívne komunikovať smerom k jeho užívateľom – navigovať, správne označiť, upútať pozornosť. Výskum SMD sa zameriava aj na mapovanie priestorových realizácií – komunikáciu v priestore, ktoré vychádzajú z tradície grafického dizajnu a sú blízke sochárstvu, architektúre či scénografii. Výstavníctvo a tvorba múzejných expozícií sa nachádzajú na hrane disciplín, rovnako ako úžitkovo-sochárske diela vo verejnom priestore.

Rovnako ako kniha, aj plagát má početné zastúpenie v zbierkach SMD. Je účelný, propaguje udalosť, produkt, či myšlienku, a zároveň môže byť voľným výtvarným dielom. V súčasnosti plagát funguje v rámci širšieho spektra digitálnych a materiálnych aplikácií propagačnej stratégie spoločne s digitálnym dizajnom na webe, billboardmi či citylightmi.

24
25
26

- 27 Martina Rozinajová (grafická úprava)
Hlbokomorské rozprávky, 2013
- 28 Boris Hanečka Spoločenské šaty, 2014
- 29 Ivan Štěpán Plagát Danuvius, 1968
- 30 Júlia Kunovská Prototyp kresla a stojanu
na časopisy Zetprogram, 1980
- 31 Ján Cina Model automobilu Tatra 603X,
1964

FOTO 1 - 31: Adam Šakový

27	29
28	30
29	31

